

KANSALAIJÄRJESTÖN KEHITYSYHTEISTYÖHANKKEEN VUOSIRAPORTTI

VUODELTA 2008

HANKEKODI 28813501

1. HANKKEEN PERUSTIEDOT

1.1 Järjestön Suomessa rekisteröity nimi

Käymäläseura Huussi ry

1.2 Järjestön nimi englanniksi

Global Dry Toilet Association of Finland

1.3 Hankkeen nimi suomeksi

Sambian kuivasanitaation kehittäminen

1.4 Hankkeen nimi englanniksi

Dry Sanitation improvement programme for Zambia (ZASP)

1.5 Hankkeen nimi mahdollisella muulla kielellä

1.6 Hankkeen sijainti (maa, maakunta, kylä/kunta)

Sambia, Copperbelt- province, Masaiti District, Luansobe-Luankuni Environmental programme area (Kaloko)

1.7 Yhteistyökumppanin nimi

Kaloko Trust Zambia

1.8 Hankkeen aloitusajankohta ja suunniteltu päättymisajankohta

1.1.2006-31.12.2008, jatkohanke 1.1.2009-31.12.2011

1.9 Hankkeen perusidean tiivistelmä ja keskeiset saavutetut tavoitteet tai tulokset (vrt. hankesuunnitelma, kohta 1.11.)

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa (v. 2006) kerättiin taustatietoa kohdealueelta ja muualla tehdyistä tutkimuksista ja projekteista. Alkukartoituksessa alueen asukkaille tehtiin haastattelututkimus sanitaation nykytilasta, tietoisuudesta, kulttuurista ja asukkaiden toiveista sanitaation suhteen. Lisäksi alueella tehtiin kartoitus, jossa selvitettiin mm. seuraavia tietoja kohdealueelta:

- Sanitaatio nykytila kohdealueella (käymälätyypit, määrät, käyttö jne.)
- Hygienia ja ulosteperäiset sairaudet (esiintyneet sairaudet alueella)

- Vesihuolto ja sanitaatio (vesilähteet, yhteisvaikutukset esim. jätevesien puhdistus jne.)
- Paikallisen kulttuurin vaikutus käymälöihin (esim. naisten asema, hygienia, paikalliset tavat ja uskomukset jne.)
- Kuivakäymälöiden hyötynäkökohtien selvittäminen maassa (ravinnekierto & suljettu ketju, ravinteiden tarve, viljelyn tehostaminen, käymäläosien tekeminen ja myyminen, naisten aseman parantaminen, ympäristönäkökohtien selvittäminen)
- Koulutuksen tarpeen ja kohderyhmän kartoitukset

Vuoden 2007 alussa alueella tehtiin suomalaisen vapaaehtoistyöntekijän Ilkka Pulkkisen toimesta alueen vesilähteistä tutkimus, jonka tulokset on esitetty erillisessä raportissa. Tutkimuksessa selvitettiin 11 vesilähteen bakteeripitoisuudet kahdella eri näytekierroksella (tilanne ennen sadekautta ja sadekauden aikana). Tutkimuksen avulla saatiin selville alkutilanne bakteerien osalta ja voidaan myöhemmin seurata, onko käymälöiden rakentamisella vaikutusta taudinaiheuttaja- bakteerien vähentymiseen kaivoissa.

Vuonna 2007 rakennettiin 5 kuivakäymälöiden mallikohdetta. Ensimmäinen pilottikohde otettiin käyttöön kesällä 2007. Kohteet valittiin yhdessä paikallisten asukkaiden ja paikallisen kumppanijärjestön Kaloko Trustin kanssa. Kohteet ovat alueen kouluilla sekä Health Outpostien (joissa pidetään kyläklinikoita) yhteydessä.

Projektissa pidettiin vuoden 2007 lähes 30 koulutustilaisuutta kylissä ja kouluilla, joihin osallistui yli 3000 ihmistä. Osa koulutuksista pidettiin yhdessä Kamoto Community Arts- yhteisöteatterin kanssa. Teatterikierroksen jälkeen toteutetut kyläkoulutukset suunnitteli projektikoordinaattori ja ne toteuttivat paikallinen projektiasistentti Michelo Katambo sekä harjoittelussa olleet opiskelijat Salla Vuorinen ja Pyry Lunden. Koulutuksissa on käyty läpi mm. perushygieniaa, tautien leviämistä ja niiden ehkäisyä sekä kompostoitavien käymälöiden toimintaa ja lannoitekäyttöä.

Vuoden 2007 lopulla alettiin perustaa ensimmäistä testipeltoa Kalokon koululle, jossa vuoden 2008 aikana tehtiin käymäläjätteen testausta koeviljelmissä. Testaus toteutettiin TAMK:in opinnäytetyönä helmi-huhtikuussa 2008, ympäristöinsinööriopiskelija Antti Hannilan toimesta. Insinööriyö on luettavissa kokonaan hankkeen sivuilta: www.huussi.net/sambia. Toisessa opinnäytetyössä tutkittiin hankkeen vaikuttavuutta ympäristöinsinööriopiskelija Toni Pajun toimesta. Myös tämä työ on luettavissa hankkeen kotisivuilta.

Vuonna 2008 rakentamista jatkettiin ja valmiiksi saatiin 6 mallikohdetta. Näistä kolme on koulujen yhteydessä ja kolme kyläklinikan pitopaikoilla/tapaamispaikoilla.

Koulutuksia jatkettiin edelleen vuonna 2008. Erytisen tärkeäksi koettiin kyläläisten johtamistaitojen, projektihallinnan ja muun kapasiteetin kasvattaminen. Tammikuussa 2008 pidettiin workshop, jossa oli mukana 31 edustajaa yhdeksältä kyläalueelta. Raportti workshopin tuloksista luettavissa hankkeen nettisivuilta: www.huussi.net/sambia. Workshopin yhteydessä muodostettiin yhdeksälle kyläalueelle sanitaatioklubit. Klubit huolehtivat alueen kuivakäymälästä, käyttävät käymäläjätettä testipelloilla ja tekevät parannusehdotuksia vesi- ja sanitaatioasioissa. Klubilaiset tekivät toimintasuunnitelman ja heille annettiin pieni rahamäärä (noin 100 €/ klubi) testipellon toteuttamiseksi.

Kyläläisten koulutuksissa keskityttiin käymäläjätteen käyttöön ja käymälän kunnossapidon varmistamiseen. Rakennusaikana ja käyttöönoton yhteydessä kyläläiset saivat opastusta käytöstä ja huollosta sekä käymäläjätteen käytöstä. Edellä mainittujen koulutusten lisäksi projekti teki yhteistyötä klinikan kanssa siten, että paikallinen projektikoordinaattori oli mukana loppuvuodesta kyläklinikkapäivillä (12 kylää) ja kertoi siellä sanitaatiosta ja hygieniasta. Osanottajia näissä tilaisuuksissa oli yhteensä noin 2500.

1.10 Tiivistelmä rahoituksesta	
Vuosi 2008	Euroa
Edelliseltä vuodelta käyttämättä oleva hanketuki (UM:ltä nostamaton + järjestön nostama, käyttämätön hanketuki)	-
UM:n raportointivuodelle myöntämä hanketuki	43498,75
Raportointivuoden aikana käytettävissä ollut hanketuki yhteensä	43498,75
Raportointivuonna käytetty hanketuki yhteensä	43498,75
Käyttämättä oleva, seuraavalle raportointikaudelle siirtyvä hanketuki (UM:ltä nostamaton + järjestön nostama, käyttämätön hanketuki)	-

1.11 Hankkeen mahdollinen muu rahoitus, sen lähde ja määrä raportointivuonna

Hankkeella ei ollut muuta rahoitusta kuin UM:n hanketuki ja omarahoitus.

2. Yhteistyökumppani ja kumppanuus

2.1 Millainen oli yhteistyökumppanin oma panos hankkeen toteuttamisessa? (työvoima, taloudellinen panos, muu?)

Hankkeen paikallinen koordinaattori Michelo Katambo raportoi hankkeesta Kaloko Trustin johtajalle, Lewis Jerelle sekä suoraan suomeen.

Paikallinen koordinaattori hoiti myös materiaalin ostot, varaston hallinta sekä käytettyjen varojen raportoinnin. Lisäksi Kaloko Trustin kuljetuskalusto, autonkuljettaja ja muita työntekijöitä (esim. tulkkaaminen) oli tarvittaessa käytettävissä.

Kaloko Trustin toimisto hankealueella oli koko ajan hankkeen käytettävissä. Sekä Kaloko Trustin hankkeessa olleet työntekijät että suomalaiset työntekijät ovat saaneet työskennellä toimistosta käsin. Toimiston käyttö mahdollisti yhteydenpidon Suomen ja Sambian välillä. Tosin heinäkuusta 2007 lähtien toimiston oma puhelin että internet-yhteys katkesivat eikä vikaa ole saatu korjattua.

Kaloko Trust antoi suomalaisten vapaaehtoistyöntekijöiden ja projektikoordinaattorin käyttöön vierastalot ja keittiön. Keittiö oli "täysin" varusteltu (kaasuhella ja kaasujääkaappi). Tarvittaessa Kaloko Trust osoitti henkilökuntaansa avuksi raskaimpiin töihin (esim. vedenkantoon).

2.2 Mitkä muut tahot osallistuivat yhteistyöhön? Mikä oli heidän roolinsa ja panoksensa hankkeessa? (esimerkiksi suomalaiset, paikalliset tai kansainväliset järjestöt tai viranomaiset)?

Kalokon klinikka ja sen terveysinsinööri sekä sairaanhoitajat ovat keränneet taustatietoa ja ovat olleet mukana hankkeen eteenpäinviemisessä. Heiltä saimme käyttöömmme mm. tautitilastot ja muita alueella jo aikaisemmin tehtyjen kartoitusten tietoja. Klinikkan kanssa tehtiin yhteistyötä mm. koulutusten kanssa (yhteiskuljetukset).

Green Living Movement (GLM) järjestön kanssa tehtiin yhteistyötä mm. koulutuksen (leadership-workshop) sekä arvioinnin muodossa. Lisäksi GLM:n autokalustoa käytettiin heidän vieraillessaan alueella. Yhteistyötä jatketaan myös tulevana vuosina.

Sambian hallinnosta pyrittiin löytämään vesi- ja sanitaatiosta vastaavia ihmisiä ja heidän kanssaan oltiin sähköpostitse yhteydessä. Heille pyritään toimittamaan kokemuksia uusista käymälöistä ja

pyritään löytämään keinoja, joilla asiaa voitaisiin viedä eteenpäin myös hallinnon tasolla. Koko maassa on samanlaiset ongelmat, joten kuivakäymälöillä voitaisiin parantaa sekä terveyttä että käyttömukavuutta. Hallinnon edustajia haastateltiin vuonna 2008, jolloin yhdistykselle (Lusaka-hankkeelle) tehtiin Pro Gradu Sambian vesi- ja sanitaatiohallinnosta.

Sambialaisen yhteisön NECOS:in kanssa on vaihdettu tietoja kokemuksia. Lusakan Madimbassa aloitettiin hanke vuoden 2008 alusta UM:n tuella.

Yhteistyötä tehtiin myös suomalaisten oppilaitosten kanssa, joista Tampereen Ammattikorkeakouluun toteutettiin hankkeessa kaksi opinnäytetyötä (Antti Hannila, Toni Paju). Lisäksi Hämeen Ammattikorkeakoulusta oli alueella vuoden aikana neljä opiskelijaa vapaaehtoistyössä (Marika Hukari, Christina Fernandez, Heinonen Jukka ja Pokkinen Matti).

3. Hankkeen kestävyys

3.1 Millä tavoin ennakoitut tai ennakoimattomat ulkopuoliset tekijät vaikuttivat hankkeen toteutumiseen? (taloudelliset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset, ympäristölliset tai kulttuuriset tekijät)

Kaloko Trustin rahoitusongelmat ja työläisten irtisanomiset vaikuttivat jonkin verran toimintaympäristön ilmapiiriin. Vuonna 2008 ongelmat alkoivat jo ratketa ja Kaloko Trust päästä tasapainoon. Tämä helpotti myös hankkeen toimintaa sillä myös Kaloko Trustin johtajalla oli nyt enemmän aikaa hankkeelle. Hän alkoi osoittaa siihen uudelleen innostusta, mikä tietenkin helpotti myös käytännön työskentelyä, esim. kuljetusten järjestämistä.

Puhelin- ja internet-yhteydet hankealueelle olivat koko vuoden 2008 huonot. Ilmeisesti osittain syynä on paikallisen kumppanin varojen puute. Hankealueelle on kommunikoitu lähinnä tekstiviestein (tavallinen kenttä toimii paikoittain) sekä internetin välityksellä (lähin netti noin 60 kilometrin päässä). Nämä ongelmat ovat hidastuttaneet kommunikointia paikallisen järjestön kanssa, mutta asiat ovat kuitenkin hoituneet ennemmin tai myöhemmin.

3.2 Miten paikallinen hallinto, paikallinen järjestö tai hyödynsaajat ovat ottaneet vastuuta hankkeen talouden ja toiminnan kestävydestä?

Vastuuta on pyritty siirtämään paikallisille mahdollisimman paljon. Kuitenkin edellä mainitut Kaloko Trustin ongelmat ovat vaikeuttaneet vastuun siirtämistä paikalliselle järjestölle. Sen sijaan paikallinen koordinaattorimme on ottanut vastuuta hankkeen eteenpäin viemisestä ja koordinoinnista.

Paikallisten asukkaiden osallistumisen ja kapasiteetin lisääminen on ollut yksi suurimmista haasteista vuonna 2008. Vuoden 2008 alussa perustetut sanitaatioklubit ovat erittäin paljon lisänneet paikallisten sitoutumista hankkeeseen.

4. Hyödynsaajat

4.1 Keitä olivat hankkeen välittömät hyödynsaajat ja paljonko heitä oli?

- Koulutukseen osallistui yli 3000 paikallista asukasta
- Käymälöiden rakennustoimia tehtiin viidellä kyläalueella. Näissä kylissä on yhteensä noin 3000 asukasta.
- Koko hankealueella on 10 000 ihmistä

4.2 Keitä olivat hankkeen välilliset hyödynsaajat?

- Sambialaiset viranomaiset ja järjestöt
- Kehitysmaissa toimivat Suomalaiset järjestöt
- Oma yhdistyksemme

Jos myönnetty avustus on alle 20.000 €, vastaa seuraavaan kysymykseen:

4.3 Miten hyödynsaajat osallistuivat hankkeeseen?

Jos myönnetty avustus on 20.000 € tai enemmän, vastaa seuraavaan kysymykseen:

4.4 Erittele hankkeeseen osallistumisen tavat kunkin hyödynsaajaryhmän osalta erikseen.

Välittömät hyödynsaajat

Koulutuksiin osallistui yli 3000 paikallista asukasta, lisäksi tiedotusta tilaisuuksista tehtiin laajalti, joten suurin osa asukkaista (yhteensä 10 000) oli tietoisia koulutuspäivistä ja hankkeen teemoista.

Käymälöiden rakennustoimia tehtiin viidellä kyläalueella. Näissä kylissä on yhteensä asukkaita noin 5000. Vaikka kyseisillä ihmisillä ei olisi mahdollisuutta käyttää käymälää normaalisti esim. pitkän matkan takia, he voivat käyttää sitä esimerkiksi kyläklonikoiden aikana. Kuivakäymälä on aina avoinna, joten heillä on mahdollisuus tutustua sen käyttöön milloin tahansa ja saada siitä vinkkejä oman hygieenisen käymälän rakentamiseen ja käyttöön. Käymälässä on ohjeet käytöstä ja hoidosta englanniksi ja nyanjaksi (paikallinen heimokieli).

Vapaaehtoisin rakennustöihin osallistui 5-10 ihmistä/ kyläalue.

Tehtyjen toimenpiteiden toivotaan hyödyttävän koko alueen asukaskuntaa parantuneen ympäristön ja terveyden kautta.

Välilliset hyödynsaajat

Keräämämme kokemukset voivat hyödyttää muita Sambialaisia järjestöjä ja viranomaisia. Yhteydenpitoa ja tapaamisia heidän kanssaan pyritään jatkamaan hankkeen edetessä.

Pyrimme levittämään tietoa kokemuksistamme myös muiden järjestöjen käyttöön (sekä Suomessa että ulkomailla). Tätä kautta tieto ja hankekokemukset leviävät mahdollisimman laajalle.

Oma yhdistyksemme on hyötynyt hankkeesta kokemusten kasvamisen myötä. Hanke on ensimmäinen kehitysmaahankkeemme. Hankkeesta on myös tullut yhdistykselle paljon positiivista palautetta ja julkisuutta mediassa.

5. Hankkeen tavoite, toteutus ja seuranta

TAVOITE

5.1 Onko hankkeen tavoite tai tavoitteet pysyneet samoina kuin alkuperäisessä hankesuunnitelmassa? Jos ne ovat muuttuneet, kerro tässä, kuinka.

Tavoitteet ovat pysyneet samoina. Tosin hankkeen edetessä olemme huomanneet, että monet tavoitteista eivät välttämättä toteudu kolmivuotisen hankkeen aikana. Esimerkiksi ruokatalouden

parantamiseen tarvitaan useampi vuosi. Tämä siksi, että kuivakäymälöitä tarvitaan alueelle kymmeniä, jotta myös lannoitetta olisi saatavilla tarpeeksi viljelysalaan nähden.

Myös hygienian laajamittaiseen parantamiseen tarvitaan useamman vuoden koulutus, yhdistettynä tarpeeksi isolla määrällä käymälöitä sekä vesilähteiden parantaminen.

TOTEUTUS

5.2 Onko hankkeen tavoitteita toteutettu niillä toimenpiteillä, jotka hankesuunnitelmassa mainittiin? Jos on turvauduttu suunnitellusta poikkeaviin toimenpiteisiin, kerro millaisiin ja miksi? Onko toimenpiteiden suunniteltu aikataulu toteutunut?

Toteutetut toimenpiteet ovat alkuperäisen hankesuunnitelman mukaisia. Eli hankkeessa:

- Rakennettiin kuivakäymälöiden mallikohteita
- opastettiin kuivakäymälöiden käyttöön ja hoitoon
- annettiin sanitaatioon ja hygieniaan liittyvää koulutusta
- testattiin käymäläjätteen käyttöä pelloilla
- tehtiin toimintamalli sanitaatiohankkeille (opinnäytetyö)
- tehtiin loppuarviointi

Edellä mainitut ovat toteutuneet alkuperäisen aikataulun mukaisesti. Lisäksi hankkeen vaikuttavuuden ja kyläläisten kapasiteetin kasvattamiseksi perustettiin sanitaatioklubeja ja niille testipelloja.

Jos myönnetty avustus on alle 20.000 €, vastaa seuraavaan kysymykseen:

5.3 Arvioi, millä tavoin ja kuinka hyvin hankkeen tavoitteet ovat toteutuneet hankkeen alusta ja raportointivuoden aikana?

Jos myönnetty avustus on 20.000 € tai enemmän, vastaa seuraavaan kysymykseen:

5.4 Millaisia tuloksia on saavutettu hankkeen alusta ja raportointivuoden aikana?

Taustaselvityksessä vuonna 2006 luotiin pohja hankkeen etenemiseen seuraavina vuosina. Kyselyn raportti ja muut tehdyt taustaselvitykset ovat hyvä vertailupohja sanitaatiokehityksen seuraamiseen. Taustaselvityksen myötä rakennettavista käymälöistä saadaan paikalliseen kulttuuriin ja toimintatapoihin soveltuvia, joiden käyttöön ja hoitoon paikalliset ihmiset sitoutuvat. Tämä on ehdoton edellytys hankkeen kestävyydelle.

Ihmisten tietoisuuden ja hankkeen vaikuttavuuden mittaamiseksi tehtiin vuonna 2008 vaikuttavuustutkimus. Vaikuttavuutta tutkittiin myös loppuarvioinnin yhteydessä. Tutkimuksissa todettiin, että ihmisten tietoisuus sanitaatioasioista on lisääntynyt. Suurin osa ihmisistä tietää nyt, mitä kautta taudit leviävät ja miten niitä pystyy vähentämään. Tulevaisuuden tehtävänä olisi varmistaa, että tietoisuus siirtyisi myös käytännön toimintaan.

Tieto kuivakäymälöistä ja niiden lannoitekäyttömahdollisuuksista on levinnyt ihmisten tietoisuuteen. Hanke on vaikuttanut myös asenteisiin. Ne ihmiset, jotka ovat osallistuneet hankkeen koulutuksiin, ovat myös vähiten vastustaneet esim. käymäläjätteen käyttöä. Tieto on siis muokannut asenteita positiiviseen suuntaan. Edelleen jotkut epäröivät ihmisperäisen lannoitteen käyttöä mutta olemme onnistuneet tietoa levittämällä hälventämään monen epäilyksiä. Kun käyttö vakiintuu, useampia käymälöitä rakennetaan ja testipelloja otetaan käyttöön ihmiset näkevät tulokset käytännössä.

Asioiden näkeminen käytännössä helpottaa myös tiedon viemistä eteenpäin sillä moni sisäistää asian vasta käytännön toiminnan nähdessään.

Käymälöiden mallikohteita on rakennettu vuoden 2008 loppuun mennessä 11 kpl. Määrä on suhteellisen pieni alueen kokoon verrattuna. Erityisesti huonot kuljetusyhteydet vaikeuttivat ja hidastivat rakennustoimintaa. Toisaalta hitaalla rakentamisella on ollut hyvätkin puolensa eli ihmiset ovat pystyneet hyvin seuraamaan rakentamisen etenemistä ja moni on sitoutunut hankkeeseen paremmin, kun on ollut itse toteuttamassa rakennustöitä.

Toimintamallia on muokattu vielä vuoden 2008 aikana. Mallista toteutettiin opinnäytetyö (Ville Juusela, 2009), joka löytyy hankkeen nettisivuilta (www.huussi.net/sambia). Malliin on kerätty hankkeen kokemuksia ja sitä kautta sen toivotaan hyödyttävän myös muita sanitaatiohankkeita tekeviä.

Jos myönnetty avustus on alle 20.000 €, vastaa seuraavaan kysymykseen:

5.5 Miten hankkeen vastuunjako toteutui?

Jos myönnetty avustus on 20.000 € tai enemmän, vastaa seuraavaan kysymykseen:

5.6 Kuvaa hankkeen tämänhetkinen toteutus- ja seurantaorganisaatio

Hankkeen vastuuhenkilönä ja toteuttajana toimii Projektikoordinaattori Sari Huuhtanen Käymäläseura Huussi ry:stä. Hanketta seuraa ja ohjaa ohjausryhmä johon kuuluu seuraavat henkilöt:

Kajan Maija	Tampereen Gynekologi- ja Urologikeskus
Hästbacka Ella	opiskelija, Helsingin yliopisto
Juuti Petri	Tampereen yliopisto
Krista Salonen	KSH ry: n hallitus
Lundström Yrjö	Helsingin vesi
Rantala Pentti	Pirkanmaan jätehuolto

Hallituksessa vuonna 2008 hankkeen asioita esitteli yhdistyksen puheenjohtaja Pekka Pietilä.

Paikallisena yhteistyökumppanin Kaloko Trust Zambian edustajana toimii Lewis Jere. Lisäksi käytetään tarvittaessa apuna projektihenkilöitä. Vuonna 2008 paikallisena projektihenkilönä toimii Michelo Katambo. Tarvittaessa hankkeeseen on palkattu työvoimaa mm. rakentamiseen.

Lisäksi hankkeessa on toiminut vapaaehtoistyöntekijöitä.

SEURANTA

5.7 Millä tavoin suomalaisen järjestön vastuuhenkilöt seurasivat hanketta ja sen varainkäyttöä, ja osallistuivat hankkeen toteutukseen?

Suomalainen projektikoordinaattori vastasi pääasiallisesti hankkeen suunnittelusta ja toimenpiteiden toteuttamisen seurannasta ml. budjetti ja hallinto. Ollessaan Sambiassa (3/2008, 6/2008 ja 11-12/2008) hän toteutti hankkeen seuranta, suunnittelua paikallisen kumppanin kanssa, kouluttamista, kylätapaamisia jne. Matkakertomukset löytyvät hankkeen internet-sivuilta: www.huussi.net/sambia. Suomessa ollessaan hän ohjasi paikallisen yhteistyökumppanin hanketoimintaa sekä hankkeen suomalaisten vapaaehtoistyöntekijöiden työtä Sambiassa. Yhteyttä Sambiaan pidettiin lähes viikoittain.

Vapaaehtoisten panos hankkeen käytännön toimenpiteiden toteuttamisessa oli suuri. Vapaaehtoisia toimi Kalokossa vuoden 2008 aikana kuusi. Toni Paju Tampereen Ammattikorkeakoulusta oli alueella noin kolme kuukautta toteuttaen hankkeen vaikuttavuustutkimuksen. Samaan aikaan hänen kanssaan tehtiin viljelykoe, jota toteutti Antti Hannila. Lisäksi alueella oli 4 opiskelijaa Hämeen Ammattikorkeakoulusta, kukin Sambiassa kolme kuukautta (pareittain). Opiskelijoiden tehtäviin kuului mm. koulutusten ja rakennustöiden koordinointi paikallisten kanssa. Osa vapaaehtoistyöstä suoritettiin Lusakan hankkeessa.

Varainkäyttöä seurattiin Suomesta käsin. Hankkeelle perustettiin vuoden 2007 lopussa oma tili, johon tehtiin maksatukset tarpeen mukaan. Paikallinen koordinaattori lähetti kuitit ja raportit varojen käytöstä Suomeen.

5.8 Miten paikalliset yhteistyökumppanit seurasivat hanketta?

Kaloko Trustin yhteyshenkilön kanssa neuvoteltiin toteuttavista toimenpiteistä ja hän varmisti, että hankkeen käyttöön tulee tarvittavat resurssit (esim. autot, henkilöstö jne.). Paikallinen koordinaattori raportoi Kaloko Trustin yhteyshenkilölle tehdyistä toimenpiteistä ja Kaloko Trust antoi tarvittavaa asiantuntija-apua sekä seurasi töiden edistymisestä.

Paikallinen projektikoordinaattori raportoi palkkaamisensa jälkeen säännöllisesti hankkeen etenemisestä ja taloudesta.

5.9 Millaista sanallista tai numerotietoa hankkeen etenemisestä on kerätty?

Esiselvityksessä kerättiin tietoa mm.

- käymälöiden määrä ja laatu ennen hankkeen alkamista,
- käymälöiden käyttö
- käsienpesumahdollisuudet
- ihmisten hygieniatietoisuus (esim. tietoisuus kuinka taudit leviävät)
- vesilähteet ja niiden ongelmat
- sanitaatioon liittyvät uskomukset ja kulttuuri
- tieto käymälämalleista ja niiden kunnossapidosta
- halu maksaa käymälöistä
- halu käyttää kompostia ja virtsaa viljelyksessä
- tautitilastot jne.

Seuraamme hankkeen edetessä muutoksia kyseisissä tekijöissä. Kyselyn analyysistä on tehty kirjallinen yhteenveto (16 sivua).

Lisäksi on tutkittu 11 vesilähteen bakteeripitoisuus sekä kuivana että sadekauden aikana. Myös tämä tutkimus voidaan toteuttaa uudelleen ja katsoa ovatko käymälät mahdollisesti parantaneet vesilähteiden tilannetta.

Koulutuksista on kerätty numeerista tietoa osallistuneiden määrästä ja eri ryhmien osallistumisesta (miehet, naiset, lapset). Lisäksi on kerätty tietoa mm. rakennustöihin osallistuneiden määrästä kyläalueittain.

Hankkeen viimeisenä vuonna tehtiin vaikuttavuustutkimus (Toni Paju), jossa haastateltiin 51 perheen edustajia.

Virtsan käyttöä on tutkittu lannoitteena ja siitä on tehty opinnäytetyö (Antti Hannila).

Kotimaassa on myös seurattu mediaosumia (esim. lehtiartikkeleiden määrää).

5.10 Miten hankkeen taloussuunnitelma toteutui? Jos hankkeen toteutuneet kulut joissain toimintokohdissa poikkeavat yli 15% suunnitelluista, selosta se tässä.

Kokonaisuudessaan hankkeen kulut vuonna 2008 olivat noin 6500 euroa budjetoitua suuremmat. Eniten hankkeen kustannuksia nostivat budjetoitua suuremmat toimintokulut (pääosin koulutukset), rakentamiskustannukset sekä kuljetukset. Rakennuskustannuksia kasvatettiin tarkoituksellisesti sillä kustannukset ovat edellisenä vuotena jääneet budjetoidusta hitaasti edistyneen rakentamisen vuoksi. Hankkeen tavoitteiden kannalta oli tärkeä saada käymälät valmiiksi kullekin kyläalueelle ja tässä onnistuttiin. Myös koulutuksiin haluttiin panostaa hankkeen vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Myös paikallisten henkilöstön palkkakulut olivat budjetoitua suuremmat sillä hankkeeseen palkattiin vuoden 2007 maaliskuussa paikallinen projektikoordinaattori jota alun perin ei ollut budjetoitu hankkeen kuluihin. Hänen työnsä on kuitenkin osoittautunut hankkeen etenemisen kannalta välttämättömäksi.

Toimistokulut olivat edelleen budjetoitua suuremmat. Suurimman erän niissä muodosti hankkeen kirjanpito ja pankin kulut, joilta ei valitettavasti voi välttyä. Toimistokulujen osuutta hallintokuluissa kompensoitiin sillä, ettei raportointivuonna hallinnon palkkoja veloitettu hankkeelta. Näin hallintokulujen osuus saatiin pidettyä 8,52 % kokonaiskuluista, mikä on alle 10% maksimiosuutta.

5.11 Missä ja miten hankkeen kirjanpito ja tarkastus on järjestetty?

Kirjanpito on järjestetty Messukylän toimistopalvelu Ay:ssa Tampereella.

Yhdistyksen tilintarkastuksen on tehnyt tilintarkastaja Asko Valkama ja hankkeen kirjanpidon on tarkastanut vielä erikseen Raili Hannus (HTM-tilintarkastaja).

5.12 Onko hankkeessa toteutettu arviointia raportointivuonna? Jos on, kerro lyhyesti sen löydöksistä. Liitä arviointiraportti vuosiraportin liitteeksi.

Hankkeessa tehtiin loppuarviointi loka-joulukuussa 2008. Arvioinnin toteutti Ville Juusela Tampereen ammattikorkeakoulusta. Lisäksi hanketta arvioi Sambialainen konsultti Emmanuel Mutamba Green Living Movement - järjestöstä.

Tärkeimmät huomiot olivat, että koulutukset ovat selvästi tuottaneet tulosta ja epäily käymäläjätteen käyttöä kohtaan on vähentynyt. Koulutuksia tarvitaan jatkossa erityisesti käymäläjätteen käytön ja käymälöiden hoidon ja huollon suhteen. Sanitaatioklubien toiminta nähdään tärkeäksi ja heidän toiminnan kehittämiseen ja kapasiteetin kasvattamiseen tulee jatkossakin kiinnittää huomiota. Kuljetukset ovat muodostaneet akilleen kantapään erityisesti rakentamisen etenemiselle. Tämän ratkaisemiseksi täytyy käydä neuvottelua paikallisen kumppanin kanssa ja/tai miettiä muita ratkaisuja ongelman hoitamiseksi.

6. Mitä opittiin ja miten hanke jatkuu

6.1 Millaisia ongelmia hankkeen aikana kohdattiin ja kuinka ne pyrittiin ratkaisemaan? (esimerkiksi hyödynsaajien tavoittamisessa, hankkeen toteutusaikataulun noudattamisessa, muut kuin hankesuunnitelman kohdassa 3.7 mainitut riskit.)

Vuonna 2006-2007 suurimmat ongelmat liittyivät ihmisten heikkoon osallistumiseen ja paikallisen järjestön ongelmiin. Lähinnä kyse oli työvoimaresurssien puutteesta, aikataulujen venymisestä ja yhteydenpidon vaikeudesta. Nämä ongelmat kuitenkin helpottuivat vuonna 2008.

Paikan päällä suurin ongelma vuonna 2008 oli edelleen kuljetus ja liikkuminen. Autojen ja teiden kunto on huono, varsinkin sadekauden aikaan, joten liikkumiseen tarvitsee varata paljon aikaa. Hankekumppanimme taloudelliset vaikeudet johtivat siihen, että heillä ei ollut varaa pitää yllä kuljetuskalustoaan, joka oli pääosin hyvin huonokuntoista. Rakennustoimet kylissä olisivat vaatineet järeämpää kuljetuskalustoa kuin paikallisella kumppanillamme oli mahdollista antaa. Vuonna 2008 Kalokolla ei ollut kuin yksi auto käytössä ja sitä ei haluttu antaa kylien huonokuntoisille teille. Rakennustoimet osittain viivästyivät kuljetuskaluston puutteen takia sillä pääosa tavaroiden viemisestä toteutettiin rakennusmiesten polkupyörillä, mikä ei tietenkään ole tarkoituksenmukaista. Myös koulutukseen tuli viivästyksiä ja katkoksia, kun kaikkiin sovittuihin koulutuksiin ei päästy ja ihmiset turhaantuivat, eivätkä enää tulleet seuraavalla viikolla uudestaan.

Käytimme vuonna 2008 aikaisempaa enemmän ulkopuolelta vuokrattua kuljetuskalustoa. Tämä tuli lopulta erittäin kalliiksi ja on suurin syy budjetin kasvamiseen. Vastaisuudessa joudumme todella harkitsemaan, tulisiko hankkeelle hankkia oma auto, joka voisi tulla lopulta halvemmaksi kuin auton jatkuva vuokraaminen. Myös yhteistyötä muiden järjestöjen ja alueella toimijoiden (esim. koulun ja klinikan) kanssa pyritään tiivistämään, jotta mahdollisia kuljetuksia voidaan yhdistää.

6.2 Mitkä ovat hankkeen toteutuksen seuraavat keskeiset vaiheet?

- Sanitaatioklubien testipeltojen viljely jatkuu
- Klubien toiminnan jatkaminen ja tiivistäminen
- Käymälöiden rakentaminen jatkuu
- Uuden, perheiden käyttöön sopivan ”halpamallin” suunnittelu ja käyttöönotto
- Koulutuksia jatketaan
- Vesikomiteoiden kapasiteetin kasvattaminen ja yhteistyö sanitaatioklubien kanssa
- Porakaivojen rakentaminen (8-9/2009)

7. Vapaamuotoinen selostus hankkeesta ja sen toimintatavasta

(vapaaehtoinen: Jos tämän lomakkeen muut kysymykset eivät sovi tai riitä hankkeen raportoimiseen, kerro tässä lisätietoja.)

Kuvia hankkeen keskeisistä toimenpiteistä ja tapahtumista näette liitteenä. Lisää kuvia myös hankkeen nettisivuilla: www.huussi.net/sambia olevassa kuvagalleriassa. Hankkeessa tuotetut opinnäytetyöt, muut tutkimukset, matkakertomukset ja kummikirjeet löytyvät kaikki hankkeen nettisivuilta.

8. Hankkeen toteutuneet kulut ja rahoitus

Hankkeen budjetti ja toteutuneet kulut	Hyväksytty hankebudjetti	Toteutunut
1. Henkilöstökulut (Liite 1)		
Suomalaisen henkilöstön palkka- ja sivukulut	16800	10 158,22
Suomalaisten asuminen ja matkakulut	6000	8344,85
Paikallisen henkilöstön palkka- ja sivukulut	5000	6606,57
Muut henkilöstökulut	200	164,90
Suomalaisten vapaaehtoistyön arvo	3100	4344
Henkilöstökulut yhteensä	31100	29618,54
2. Toimintokulut (esimerkiksi koulutus) (Liite 2)		
Ostetut asiantuntijapalvelut	0	0
Muut kulut	2000	5021,90
Toimintokulut yhteensä	2000	5021,90
3. Materiaalit, hankinnat ja investoinnit (Liite 3)		
Laite- ja materiaalihankinnat	5000	13055,54
Rakentaminen	5000	2248,30
Muut hankinnat	500	0
Tavaralahjoitusten arvo	0	0
Materiaalit, hankinnat ja investoinnit yhteensä	10500	15303,84
4. Käyttö ja kunnossapito (Liite 4)		
Käyttökulut	500	1044,90
Kunnossapitokulut	500	385,56
Käyttö ja kunnossapito yhteensä	1000	1430,46
5. Seuranta- ja arviointikulut (Liite 5)		
Ulkopuoliset palvelut (sis. Asiantuntijakulut)	0	325
Matka- ja majoituskulut	2000	1280,84
Muut kulut	0	12,72
Seuranta- ja arviointikulut yhteensä	2000	1618,56
TOTEUTUSKULUT YHTEENSÄ	46600	52993,30
6. Hallintokulut (Liite 6)		
Hallinnon palkka- ja sivukulut	700	0
Toimistokulut	1800	3843,65
Suomalaisen järjestön lakisääteiset tilintarkastuskulut	1300	1 000
Varainhankinta ja tiedottaminen	250	80,05
Suomalaisten vapaaehtoistyön arvo	700	0
Hallintokulut yhteensä	4750	4923,70
HANKKEEN KOKONAISKULUT YHTEENSÄ	51350	57917
Hallintokulujen osuus kokonaiskuluista (%)	9,25	8,50

--	--	--

Hankkeen rahoitus	Hyväksytty hankebudjetti	Toteutunut
1. Järjestön omarahoitus (Liite 7)		
Rahallinen osuus	3851,25	10074,25
Vapaaehtoistyö ja tavaralahjoitus	4000	4344
Järjestön omarahoitus yhteensä	7851,25	14418,25
Omarahoitus kokonaiskuluista (%)	15,29	24,89
2. Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyötuki		
Aiemmilta vuosilta siirtynyt/ siirtyvä hanketuki		
Raportoitava hanketuki yhteensä	43498,75	43498,75
HANKKEEN KOKONAISSRAHOITUS YHTEENSÄ	51350	57917

9. Allekirjoitukset

Paikka ja päivämäärä _____ Paikka ja päivämäärä _____

Allekirjoitus _____ Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____ Nimen selvennys _____

Tehtävä _____ Tehtävä _____

- Kopio yhteistyösopimuksesta kumppanin kanssa (jos sitä ei ollut hankesuunnitelman liitteenä)
- Järjestön toimintakertomus
- Järjestön tilinpäätös (=tuloslaskelma, tase ja liitetiedot)
- Järjestön tilintarkastuskertomus
- Tilintarkastajan vakuutus hanketuen käytön lainmukaisuudesta
-